

14. *Readman, P.* (2022). Landscape, National Identity and the Medieval Past in England, 1840–1914. *English historical review*, vol. 137, issue 587, 1174–1208.

Received 12.02.2023

Accepted 24.03.2023

DOI: 10.15421/272308

UDC 115

I. V. Shamsha

Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, Україна

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПОНЯТТЯ КАТАРСИСУ У ФІЛОСОФСЬКІЙ АНТРОПОЛОГІЇ

E-mail: igorvshamsha@gmail.com

ORCID: [http //orcid.org//0000-0001-9410-991X](http://orcid.org//0000-0001-9410-991X)

Анотація. Поняття катарсису, яке застосовується переважно в естетичному та мистецтвознавчому дискурсах, має неабиякий методологічний потенціал у філософських дослідженнях загалом та у філософській антропології зокрема. Метою дослідження постає приведення до єдності філософсько-антропологічного, естетико-психологічного та психофізіологічного дискурсів щодо дослідження любові як феномену, який постає ядром душі людини. Предметом дослідження є методологія застосування поняття катарсису до дослідження феномену любові. Філософський дискурс щодо феномену любові обмежується констатацією наявності в ньому прекрасного. Психологія мистецтва Л. С. Виготського пояснює, яким саме чином виникає естетичне почуття катарсису, які закономірності роботи психіки зумовлюють його появу і як художник може викликати катарсис власним твором. Але дискурс психології мистецтва ігнорує феномен любові, відносячи його до «простих» почуттів, а не естетичних. Психофізіологічний дискурс впритул підходить до обґрунтування катарсису та вищих почуттів, проте не використовує катарсис та кохання як конститутивні психічної діяльності, обмежуючись дослідженням набуття та використання інформації. Людина – єдине ціле і як ціле – байдужа до поділу наук і аспектів дослідження цих наук. Цілим також постає душа людини і феномен любові, яку ця душа спроможна відчувати. Синтетичне дослідження людини дозволяє помислити її як єдність багатоманітного в єдності людини і світу.

Ключові слова: катарсис, душа людини, феномен любові, презентація себе, надлишкові нейронні мережі.

I. V. Shamsha

National University Odesa Law Academy, Odesa, Ukraine

METHODOLOGICAL POTENTIAL OF THE CONCEPT OF CATHARSIS IN PHILOSOPHICAL ANTHROPOLOGY

Abstract. The concept of catharsis, which is used mainly in aesthetic and art history discourses, has considerable methodological potential in philosophical research in general, and in philosophical anthropology in particular. The aim of the study is to bring together the philosophical-anthropological, aesthetic-psychological, and psychophysiological discourses regarding the study of love as a phenomenon that is the core of the human soul. The human soul (in turn) becomes the main subject of research in philosophical anthropology. The subject of the study is the methodology of applying the concept of catharsis to the study of the phenomenon of love. The research uses the dialectical method, which is concretized through the method of ascent from

the abstract to the concrete. Empirical methods of studying the physiology of higher nervous activity go back to the theoretical analysis and synthesis of the human essence. Psychology of art L. S. Vygotsky explains catharsis through the law of unipolar expenditure of energy and the law of psychic damping. These laws explain the very psychological nature of catharsis and how the mental tension that is released during catharsis is formed. Psychophysiology, through the concept of redundant neural networks, allows us to explain how catharsis is made possible. Philosophical discourse on the phenomenon of love is limited to stating the presence of beauty in it, and stops there. Psychology of art L. S. Vygotsky explains exactly how the aesthetic sense of catharsis arises, what patterns of mental work lead to its appearance, and how an artist can cause catharsis with his own work. But the discourse of the psychology of art ignores the phenomenon of love, referring it to “simple» feelings, not aesthetic ones. Thus, as it were, denying love in aesthetic coloring. Psychophysiological discourse closely approaches the justification of catharsis and higher feelings, but does not use catharsis and love as constitutive of mental activity, limiting itself to the study of the acquisition and use of information. Meanwhile, human is a single whole, and as a whole he is indifferent to the division of sciences and aspects of the study of these sciences. The human soul and the phenomenon of love, which this soul is capable of feeling, also appear whole. A synthetic study of human allows us to think of him as the unity of the multifaceted in the unity of man and the world. The article is theoretical. The scientific novelty consists in the theoretical synthesis of the data of psychology and psychophysiology for the philosophical and anthropological study of the phenomenon of love.

Key words: catharsis, the human soul, the phenomenon of love, self-presentation, redundant neural networks.

Вступ. Поняття катарсису, яке вживається переважно в естетичному та мистецтвознавчому дискурсах, має неабиякий методологічний потенціал у філософських дослідженнях загалом та у філософській антропології зокрема. Причиною, на нашу думку, є те, що всі галузі філософського знання досліджують одну й ту саму реальність, яка в різних філософських теоріях набуває дещо іншого забарвлення. Таким чином, буття в теорії буття – це та сама реальність, яка в теорії пізнання іменується істиною, красою – в естетиці, добром – в етиці, справедливістю – у філософії права (див, наприклад [5, с. 54]). Тобто єдність світу обумовлює і єдність знання про нього, тому помилковим, на наш погляд, є як позитивістське протиставлення різних галузей філософського знання, так і недооцінка понять та категорій цих галузей.

Таким поняттям, методологічний потенціал якого залишається не розкритим у філософській антропології, на наш погляд, постає поняття катарсису.

В центрі уваги філософської антропології перебуває душа людини, а в центрі душі – феномен любові: загадка, яка важко піддається дослідженню, але яка супроводжує людство всю історію його існування, надихає і надає сенс існуванню людини. Катарсис (який неодмінно супроводжує любов), дозволяє уникнути апріорної констатації, що любов поділяється на просту та метафізичну, надаючи досліднику зручного методологічного інструментарію для дослідження цього феномену. У філософсько-антропологічному дискурсі упускається естетичний вимір любові – любов це завжди переживання краси, яке супроводжується повним вивільненням почуттів, моральним та духовним очищенням, яке в естетичному дискурсі й називається катарсисом.

Історіографія. Ми маємо справу з трьома окремими дискурсами. Першим дискурсом є *філософський* – з філософської антропології, етики, філософії любові – всі ті джерела, які присвячені дослідженню феномену любові та різноманітних її аспектів з часів Античності до сьогодні. Другий – дискурс *психологічний*, зокрема дискурс з приводу психології мистецтва. В ньому досліджується специфіка роботи людської психіки в мистецтві і почуття катарсису, яке постає дуже важливим феноменом для розуміння психології мистецтва. Третій – *психофізіологічний* дискурс, в якому досліджуються фізіологічні закономірності роботи головного мозку, зокрема формування нейронних мереж та їхній зв’язок з психічними явищами. Усі три дискурси існують відносно незалежно один від одного, хоча і феномен любові, і катарсис постають психічними явищами, які можуть прочинити завісу невідомого в дослідженнях нейронних мереж (1); феномен любові пов’язаний з категорією краси, прекрасного, тому не тільки не виключає, але прямо передбачає поняття катарсису (2); феномен катарсису зі свого

боку передбачає і феномен любові, оскільки він постає одним з видів переживання прекрасного. Власне, запропоноване дослідження і присвячене аналізу шляхів можливого поєднання всіх трьох дискурсів дослідження світу людини.

Мета та предмет дослідження. Стратегічна мета дослідження полягає в антропологічному переосмисленні набутоків психології, проблем, які сьогодні є актуальними в сучасному психологічному дискурсі. Причина такого переосмислення полягає в тому, що психологічні проблеми є, так би мовити, верхівкою айсберга – це прояви глибинних процесів, які відбуваються в душі людини. І майже в усіх випадках справжні пояснення дослідник отримує, розглядаючи проблеми з урахуванням вмереженості людини в буття.

Ця стратегічна мета конкретизується в меті тактичній – приведення до єдності філософсько-антропологічного, естетико-психологічного та психофізіологічного дискурсів щодо дослідження любові як феномену, який постає ядром душі людини, яка зі свого боку постає головним предметом дослідження філософської антропології. *Предметом дослідження* постає методологія застосування поняття катарсису до дослідження феномену любові.

Методи дослідження. У дослідженні застосовується діалектичний метод. Він конкретизується через методи теоретичного аналізу (аналізу ідей) та синтезу. Синтез уможлиблюється завдяки тому, що душа людини забезпечує єдність різноманітних проявів (проблем), які досліджуються в психологічному та естетичному дискурсах.

Джерела. Джерела можна поділити на декілька груп. Перша група – філософські джерела, в яких досліджується феномен любові, від Платона до М. Мерло-Понті. Друга група – джерела з психології мистецтва, зокрема «Психологія мистецтва» Л. С. Виготського. До цієї ж групи належать дослідження різноманітних аспектів феномену катарсису, серед яких праці таких авторів, як: P. Meineck, R. Meinhold, C. Ratzlaff та ін. Третя група – джерела з психофізіології, зокрема дослідження таких авторів, як О. В. Соловйов та J. Voss. Оскільки ці три групи джерел існують відносно ізольовано, є сенс в приведенні їх до можливої єдності.

Основний матеріал та результати. Те, що любов пов'язана з естетичним почуттям – не є тривіальною констатацією всім відомого факту. Річ у тому, що естетична забарвленість почуття любові обумовлює певну *логіку* розвитку цього почуття і закономірності його існування. Л. С. Виготський у «Психології мистецтва» вважає принциповим розрізнення простого почуття та почуття естетичного, бо вони суттєво різняться [10, с. 262]. Не усвідомивши цю різницю, на його думку, неможливо розкрити сутності естетичних почуттів. Слід зауважити, що до «простих почуттів» у розумінні Л. С. Виготського належить якраз феномен любові. Він недооцінює естетичний складник «простих почуттів». І наше завдання – подолати цю недооцінку з урахуванням естетичного виміру будь-яких почуттів – інша людина, її світогляд, мислення, душа – можуть поставати джерелом естетичних почуттів. А розмежування між естетичними та простими почуттями, яке принципово важливе для Л. С. Виготського, дозволить нам відмежувати естетичний вимір феномену любові від усіх інших.

На відміну від звичайного почуття, почуття естетичне пов'язане із законом однополюсного витрачання енергії: «...нервова енергія має тенденцію до того, щоб витрачатися на одному полюсі – або в центрі, або на периферії; будь-яке посилення енергетичного витрачання на одному полюсі негайно тягне за собою послаблення її на іншому» [10, с. 266]. Центральним вираженням емоційної реакції постає фантазія [10, с. 265], а периферійним – дія [10, с. 268]. Фантазія й емоція є одним полюсом, а фізична активність – іншим. І ось, на думку Л. С. Виготського, при емоціях «...витрачання енергії здійснюється переважно на одному з двох полюсів – або на периферії, або в центрі – і посилення діяльності на одному полюсі зумовлює негайне послаблення його на іншому» [10, с. 267]. Цей закон в антропологічному вимірі означає, що естетичне почуття ні в чому не виражається (мається на увазі відсутність вираження в певних моторних діях). Тобто на відміну від звичайного почуття, яке виражається в певних діях (моторних реакціях), естетичне почуття не передбачає такого вираження, воно невимовно. І його сутність полягає в тому, щоб не отримувати моторного вираження, інакше воно припинить бути собою, перетвориться на дещо інше. Таким чином,

якщо любов пов'язана з естетичним почуттям, це означає, що вона майже приречена не реалізуватися в тілесному сенсі або в сенсі стосунків між людьми. Принаймні в певний момент вона обов'язково опиниться перед неподоланою «прірвою» між фантазією та дією. Чим більше людина спроможна переживати естетичні почуття, тим безнадійнішою для неї постає реалізація любові таким чином.

До речі, закон однополюсного витрачання енергії пояснює і довічний (хоча і дуже спрощений) поділ людей на реалістів і мрійників. Будь-які емоції, які мають негайне вираження в моторній діяльності, формують в людині такі способи практичного опанування світу, так би мовити, антропологічну стратегію життя, за яких життя взагалі може пройти повз людину. Постійна фізична активність, яка виражається в заняттях спортом або взагалі у діяльності, не залишає людині шансів щось бачити навколо себе. Такій людині вдається досягати результатів, але вона позбавлена можливості оцінювати, чи потрібні вони їй. Проілюструємо це так: людина не відчуватиме смаку, якщо буде заковтувати їжу великими шматками. Ще одна ілюстрація: зосередившись на заробітку грошей, можна придбати навіть картину Ван Гога, але так і не зрозуміти її художньої цінності. Якраз це і виражається в проблемі, порушеній Е. Фроммом: мати або бути? Наведена антропологічна стратегія дає свою відповідь на це запитання – мати(!).

Спроможність переживати естетичні почуття формує іншу антропологічну стратегію, пов'язану з можливістю відчувати сам зміст життя, але оскільки почуття залишаються естетичними, вони приречені так і не виразитися ні в діях, ні в словах. Тут діє закон психічної «загати» Липса: «якщо психічна подія, наприклад зв'язок уявлень, затримується у своєму природному проходженні, то психічний рух утворює «загату», тобто він зупиняється і підвищується саме на тому місці, де є... затримка, перешкода, перерва» [10, с. 263]. Тобто естетичне почуття має тенденцію до самозростання за принципом загати – чим більша затримка, тим менше шансів знайти для нього природний вихід. Сама естетичність почуття відіграє роль греблі, яка замикає емоцію в самій собі, бо така емоція не призначена для реалізації.

Які ще властивості має естетичне почуття? І як ці властивості впливають на антропологію присутності людини у світі, на реалізацію змісту її душі? Л. С. Віготський пише: «...виключно з цієї точки зору можна розглядати мистецтво, яке начебто пробуджує в нас дуже сильні почуття, але почуття ці ні в чому не виражаються...; це є тим самим почуттям, але яке реалізується посиленою діяльністю фантазії...» [10, с. 267]. Мюллер-Фрейнфельс: «... естетичні афекти суть *парціальні*, тобто такі, що не прагнуть до переходу в дію афекти, які, незважаючи на це, можуть досягти найвищого ступеня інтенсивності почуттів» [10, с. 267]. Ще якої інтенсивності можуть досягти – худий музикант витримує таке емоційне навантаження, яке найміцнішого спортсмена просто вбило б. Геннекен: «... емоції самі по собі не приводять до жодних дій» [10, с. 268]. Звідси Л. С. Віготський робить висновок: «... саме затримка зовнішнього прояву постає відмінним симптомом художньої емоції при збереженні її надзвичайної сили» [10, с. 268].

Антропологічні стратегії людей, тобто той спосіб існування (автентичний, або не-автентичний) яким вони вмержують себе у світ, – це окрема справа. Проте сам феномен любові, який формується людською історією і людською культурою, ніяк не позбавляється естетичного виміру та естетичного складника, він живе своїм життям у культурі людства. Він просто не може позбавитися цього виміру, цієї властивості, інакше вже не буде собою. Та й «не бажає» позбавлятися, якщо можна так сказати, лише тому, що люди не можуть впоратися з цим феноменом. Він сам «проживає» людей, якщо вони не спроможні прожити його. Не емоції «проживають» людину, як кажуть деякі психологи, а феномен любові. Це тотальніше, ніж емоції, адже він онтологічний – іншими словами, інтегрує людину в буття, буття артикулює через людину, як зазначає М. Мерло-Понті.

І ось від окремих людей залежить, як вони будуть поводитися перед обличчям буття, явленого у феномені любові. Оскільки любов передбачає наявність двох людей,

навіть дві тривіальні антропологічні стратегії життя – «реаліст» і «мрійник» дають чотири формальні альтернативи можливих інтеракцій.

Тут не застосовна теорія художнього бачення М. Мерло-Понті, яку він протиставляє теорії Р. Декарта. На думку М. Мерло-Понті, художник перетворює дійсність своїм баченням, а не просто відображає її. Річ у тому, що у стосунках з іншою людиною ми ніколи не маємо справу з об'єктом, інша людина завжди суб'єкт. А це означає, що іншій людині не байдуже, що я там буду «малювати» власним «баченням», вона спроможна вплинути на «бачення» художника.

Повертаючись до (досить механістичної, до речі) метафори емоційної «загати», поставимо запитання: що відбувається, коли «загата» переповерхнується? Це не складно – звісно, вода (емоції) розливається. Причому відбувається це катастрофічно – якщо цю метафору переосмислити, скажімо, стосовно любові вісімнадцятирічного музиканта. Людина може і накласти на себе руки: бо немає того, хто зміг би бути вищим за любов, немає такої «мудрої» людини. А «вилитися» в бік іншої людини емоції не можуть, адже естетичне почуття припинить бути естетичним. Другий сценарій – знести греблю взагалі, усунувши шанс загинути. Для цього почуття позбавляється естетики, а це означає, що і любов втрачається, бо цей феномен містить естетику *онтологічно*.

Обидва ці сценарії передбачають лише одну людину, яка на самоті змагається з буттям (яке явлене через феномен любові). Але якщо ми припустимо, що інша людина – не просто неживий предмет, якому все байдуже, то побачимо, що ця механічна метафора залишає ще варіанти можливого розвитку подій. У «греблі» можна зробити отвори, коли через діалог з іншим вдасться зняти тиск, знищивши напругу. У світі, в якому переміг культ самодостатності, це – нереально. Але в людському світі, де люди принаймні ходять в гості один до одного, на свої, так би мовити, безлюдні острови – цілком можливо.

Звернемося до психофізіології. Хоча прямого причинно-наслідкового зв'язку між фізіологією роботи головного мозку та багатоманітним трансцендентальним світом душі людини ані вченим, ані філософам встановити не вдалося, у психофізіології існують пояснювальні моделі, які можуть прочинити завісу невідомого. Принаймні, на наш погляд, виникає можливість зрозуміти, як трансцендентальний світ людини (до якого і належить феномен любові) уможливується фізіологією роботи головного мозку. Можливість побачити, де фізіологія дає збій і головний мозок починає працювати не властивим собі способом.

Яким є нормальний спосіб роботи головного мозку? Професор О. В. Соловйов зазначає, що мозок людини «...можна подати у формі надскладної нейронної мережі, яка розповсюджується від сенсорного входу... через головний мозок... до моторного (м'язового) виходу...» [7, с. 33]. Тобто нормальний напрям обробки інформації, яка отримується за допомогою органів чуття, дуже простий: сенсорний вхід – головний мозок – моторний вихід. Цей напрям роботи психіки нагадує простий механізм, який складається всього лише з трьох елементів, і між ними немає ніякого проміжку. Ви не можете мати якихось почуттів, яких неможливо було б (пропустивши через головний мозок) позбутися у спортивній залі. Цей нормальний (але дуже спрощений) механізм обробки інформації головним мозком унеможливує катарсис, адже катарсис передбачає деяке накопичене напруження, яке отримує свій вихід через естетичне почуття – звідси й ефект вивільнення, очищення за допомогою катарсису (навіть у фізичному сенсі), який був відомим ще давнім філософам (Емпедоклу, Сократу, Платону, Арістотелю тощо) [1, с. 389, 390]. Хоча насправді все відбувається складніше – через цілу низку опосередкувань. Проте спрощена пояснювальна модель дозволяє зрозуміти, що уможливує катарсис, дає йому місце, а що – унеможливує.

Психофізіологію катарсису може пояснити поняття *надлишкових нейронних мереж* [6], яке, на наш погляд, постає надзвичайно продуктивним. У психофізіології ці нейронні мережі дістали назву «незрілих», «таких, що дозрівають» [6]. Тобто головний мозок (про всяк випадок) формує резервну кількість нейронних мереж – щоб було з чого вибрати, так би мовити. О. В. Соловйов пише: «...можна припустити, що

керівні нейронні мережі саме через посередництво психічних явищ, які ними реалізуються, здійснюють селекцію з надлишковості незрілих нейронних мереж саме тих їх фрагментів, які відповідають суб'єктивній, а отже біологічній важливості інформації, яка в них може бути потенційно фіксованою» [6]. Додамо до цієї думки ще культурну (трансцендентальну) важливість інформації (навіщо обмежуватись біологічною) – і ми отримаємо саме ту суб'єктивність, про яку йдеться в наведеній статті О. В. Соловйова, яка визначає психічні явища і загалом збереження інформації. Причому саме суб'єктивність, сформовану культурою людства, можна назвати «справжньою» суб'єктивністю – суб'єкт виникає на соціальному рівні буття, той суб'єкт, який спроможний мислити і який спроможний створити іншу природу (культуру).

Звернемо увагу також на вихідну і принципову *надлишковість* культурних потреб стосовно фізіологічних. Для того щоб потреба або запит стали культурними, вони повинні здійснитися над повсякденністю, відірватися від утилітарних інтересів, спрямованих на задоволення потреб біологічних. Навіть наскельний живопис, знайдений антропологами в печерах, можна сприймати як акт культури [8, с. 11], як прагнення здійснитися над фізикою, перевищити *фізику*, сягнувши *метафізики*. Культурні та духовні цінності не лише не мають ніякого утилітарного підтексту, навпаки – вони *антиутилітарні*. Якраз такими цінностями і постають естетичні цінності.

Кожна людина народжується в системі вже сформованих культурних (зокрема естетичних) цінностей, які були створені людством до її народження. Які з цих цінностей відповідали лише певній епосі і певній країні, а які постають *надчасовими* – то інше питання. Важливо те, що до народження людини, людство має уявлення про те, що красиво, а що потворно, яким повинен бути чоловік, а якою – жінка, що постає культурним, а що – вульгарним. І ці уявлення щедро поширюються через картини, літературні твори, театральні вистави, музику, кіно тощо, тобто за допомогою мистецтва. Кожна людина має справу не з одним взірцем, а з численною кількістю цих взірців. Це означає, що в естетичному сенсі кожна людина повинна привести це багатоманіття до певної єдності, сформувавши свій естетичний смак, естетичні почуття. Ця «робота» робиться непомітно: під час перегляду фільмів, театральних вистав, слухання музики, читання художньої літератури тощо, тобто в процесі соціалізації. Якраз цей процес долучення до культурних цінностей людства, який триває з дитинства кожної людини, формує надлишкові нейронні мережі – такі мережі, які *неутилітарні, антипрагматичні, ідеальні* і, з урахуванням художнього вимислу, можливо, навіть відірвані від повсякденного життя. Таким чином, трансцендентально (культурно) значуща інформація накопичується «про всяк випадок» ще з дитинства. Це «про всяк випадок» насправді є осередком, квінтесенцією, ядром особистості. Чим розвинутішими є культурні та естетичні потреби, чим більше вони відірвані від утилітарної повсякденності, тим більша надлишковість нейронних мереж накопичується. Вона й уможливує емоційну «греблю», «загату», напруження, яке вивільняється під час катарсису. І саме тому естетичні почуття не можуть вивільнятися за допомогою фізичної активності, не можуть мати моторного виходу в принципі.

Людина, як відомо, є інформаційною істотою. Це означає, що залежно від рівня розвитку спроможності перетворювати на інформацію зміни навколишнього середовища світ постає або інформативнішим, або простішим для цієї людини. Тобто вдосконалюючи власну спроможність зчитування інформації (іншими словами – самовдосконалюючись), людина робить світ інформативнішим для себе. Катарсис можливий на певному рівні естетичного розвитку, коли людина розрізняє напівтони, а не просто кольори прекрасного і потворного. Чим більшим є естетичний розвиток, тим більшою є можливість катарсису і тим менше шансів реалізувати естетичні почуття у відносинах з «реальними» (трансцендентальний образ іншої людини – не менш реальний, ніж психофізіологічний суб'єкт) людьми.

Висновки. Таким чином, можна дійти таких висновків. Прекрасне, яке відіграє провідну роль у феномені любові, змушує дослідника користуватися скоріше методологією естетики, ніж етики або філософської антропології, хоча це також важливо.

Це дозволяє зрозуміти справжні закономірності існування феномену любові, причини тих або інших дій чи бездіяльності закоханих, а також можливі шляхи подолання руйнівних стратегій поведінки. Зокрема, одним з таких шляхів постає *діалог*. Філософський дискурс щодо феномену любові обмежується констатацією наявності в ньому прекрасного і на цьому зупиняється. Психологія мистецтва Л. С. Виготського пояснює, у який саме спосіб виникає естетичне почуття катарсису, які закономірності роботи психіки спричиняють його появу, і як художник може викликати катарсис власним твором. Але дискурс психології мистецтва ігнорує феномен любові, відносячи його до простих почуттів, а не естетичних. Тим самим начебто відмовляючи любові в естетичній забарвленості. Психофізіологічний дискурс впритул підходить до обґрунтування катарсису та вищих почуттів, проте не використовує катарсис та кохання як конститутивні психічної діяльності, обмежуючись дослідженням набуття та використання інформації. Проте людина – єдине ціле, і як ціле – байдужа до поділу наук і аспектів дослідження цих наук. Цілим також постає душа людини і феномен любові, яку ця душа спроможна відчувати.

Дослідження дозволяє дійти висновків про недостатність психологічного естетичного дискурсу для дослідження людини як цілісного феномену. Ці дискурси можуть бути синтезованими на засадах філософської антропології, яка дозволяє всі процеси та явища психічного життя людини розглядати через цілісність душі людини. Синтетичне дослідження людини дозволяє помислити її як єдність багатоманітного в єдності людини і світу.

REFERENCES

1. Kassen, B. (2009). Katarsys [Catharsis]. *Yevropeyskyi slovnyk filosofii*. Leksykon neperekladnopei, 1, 389–393. Kyjiv: Dukh i litera (in Ukrainian).
2. Meineck, P. (2018). *Theatrocracy. Greek Drama, Cognition, and Imperative for Theatre*. London and New York: RontLedge, 230 p.
3. Meinhold, R. (2018). Pain and Catharsis in Art, Ritual and Therapy. *Cultural Ontology of the Self in Pain*. 93–109. doi: 10.1007/978-81-322-2601-7_5.
4. Ratzlaff, C.R. (2020). Purgation or Purification. Violence in Post-Apocalyptic Television as Aristotle's Catharsis. *The Philosophical Journal of Conflict and Violence*, vol. 4, 115–133.
5. Shamsha, I. V. (2020). Krasota (mira) kak iskomoye v filosofskom poiske [Beauty (of the world) as what is sought in philosophical search]. *Ukrainske suspilstvo v poshukakh vidpovidei na vyklyky suchasnosti: svitohliadni riven osmyslennia*, Odessa, 54–58 (in Russian).
6. Soloviov, O. V. (2015). Neuronal Networks Responsible for Genetic and Acquired (Ontogenetic) Memory: Probable Fundamental Differences. *Neurophysiology*. October 2015, vol. 47, issue 5, 419–431. doi: 10.1007/s11062-016-9550-5.
7. Solovyov, O. V. (2020). Svoboda vybora v protsesse pererabotki informatsii v neyronnykh setyakh mozga posredstvom psikhicheskikh yavleniy [Freedom of choice in the process of processing information in the neural networks of the brain through mental phenomena]. *Ukrainske suspilstvo v poshukakh vidpovidei na vyklyky suchasnosti: svitohliadni riven osmyslennia*, Odessa, 31–37 (in Russian).
8. Volynka, H. I., Volynka, K. H. (2009). Pokhodzhennia filosofii, yii funktsii i rozdily [Origins of philosophy, its functions and division]. *Filosofia. Pryroda, problematyka, klasychni rozdily*, Kyjiv, 7–35 (in Ukrainian).
9. Voss, J. C. (2014). A review of Unlocking the emotional brain: Elimination symptoms at their roots using memory reconsolidation. *J. Construct. Psychol.*, 27, 236–240. doi: 10.1080/10720537.2013.792756.
10. Vygotskiy, L. S. (1968). *Psikhologiya iskusstva [Psychology of art]*. Moskva: Yskusstvo, 576 p. (in Russian).

Received 14.02.2023

Received in revised form 14.04.2023

Accepted 21.04.2023